

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:387.65.34

АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ANALYSIS OF FORMATION OF FINANCIAL RESULTS AS A WAY TO INCREASE ENTERPRISE PROFITABILITY

Атамас П.Й.

кандидат економічних наук, професор,
Університет імені Альфреда Нобеля

Лазебна С.І.

магістрант,
Університет імені Альфреда Нобеля

У статті розглянуто завдання й методика проведення факторного економічного аналізу фінансових результатів діяльності фермерського господарства, виявлено основні причини, які зумовили його тимчасову збитковість. Визначено рівень та шляхи підвищення рентабельності, апробовано методику маржинального аналізу результатів діяльності, доведено, що оперативний аналіз фінансових результатів дає змогу власникам не лише передбачити кінцевий результат діяльності свого підприємства, але й виявити слабкі та сильні сторони його функціонування, запобігти прийняттю помилкових управлінських рішень, які можуть негативно вплинути на одержання прибутку. Задля покращення інформаційного забезпечення аналізу прибутковості підприємства запропоновано аналітичний облік та аналіз фінансових результатів здійснювати в розрізі видів діяльності.

Ключові слова: ефективність діяльності, прибуток, рентабельність, аналіз, організація обліку.

В статье рассмотрены задания и методика проведения факторного экономического анализа финансовых результатов деятельности фермерского хозяйства, выявлены основные причины, обусловившие его временную убыточность. Определены уровень и пути повышения рентабельности, апробирована методика маржинального анализа результатов деятельности, доказано, что оперативный анализ финансовых результатов дает возможность собственникам не только предвидеть конечный результат деятельности своего предприятия, но и определить слабые и сильные стороны его функционирования, предотвратить принятие ошибочных управленческих решений, которые могут отрицательно повлиять на получение прибыли. Для улучшения информационного обеспечения анализа прибыльности предприятия предложено аналитический учет и анализ финансовых результатов осуществлять в разрезе видов деятельности.

Ключевые слова: эффективность деятельности, прибыль, рентабельность, анализ, организация учета.

In today's economic environment, profit is the most important generalizing financial indicator of the efficiency of any enterprise. The level of generated profit depends on the expansion of production, the strengthening of the economic and financial situation of the enterprise. Systematic analysis of the formation of profits and identification of reserves for its growth should contribute to this. This article is devoted to the study of the method of economic analysis of financial results and its practical application in the specific conditions of the farm, which suggests its theoretical relevance and practical value. The article defines profits from different sources, summarizes and systematizes the problems of its analysis, presents the results of horizontal and vertical analysis of the indicators of financial performance of the farm and its profitability, tested the method of margin analysis of the results of the activity. As a result of the study, it was established that operational analysis of financial results allows owners not only to predict the final result of their enterprise but also to identify the weak and strong aspects of its operation and to prevent the adoption of false management decisions that can negatively affect the number of profits. The performed analysis of the financial results of the farm's activity enabled to determine the level, structure, and dynamics of indicators of its profitability (loss) and to identify ways out of a loss-making state and improve the overall financial situation of the

enterprise. One of the ways to improve the financial results of a farm is the operational control and analysis of the profitability of certain types of activities, which recommends the introduction of a system of analytical accounting and reporting, internal control and periodic analysis of income and expenditure by type of activity and individual structural units. To this end, the administration of the enterprise recommended that the analytical accounting of financial results be carried out in terms of activities and organizational and production (structural) divisions of the economy. Implementation of the proposed measures will facilitate the prompt adoption of economically sound management decisions aimed at preventing possible losses and improving the overall financial performance of the economy.

Key words: efficiency of activity, profit, profitability, analysis, organization of accounting.

Постановка проблеми. Рівень ефективності господарської діяльності будь-якого підприємства визначають фінансові результати, отримані внаслідок цієї діяльності. Основним узагальнюючим показником, який характеризує фінансовий результат підприємницької діяльності, є прибуток. Функціонування підприємства в умовах ринку визначається його здатністю створювати необхідну та достатню величину прибутку. Отже, аналіз прибутку посідає провідне місце, оскільки за його рівнем оцінюється ступінь досягнення кінцевої мети діяльності підприємства. Аналіз прибутку підприємства необхідний також для виявлення внутрішніх резервів підвищення ефективності виробництва та розроблення пропозиції щодо оптимізації формування прибутку підприємства та поліпшення його використання. Все це послужило основним відправним мотивом проведення цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку й аналізу фінансових результатів діяльності підприємств різних галузей економіки постійно досліджуються різними авторами, що свідчить про його високу актуальність. Так, теоретичні та практичні аспекти факторів, які впливають на прибуток підприємства, розглядали у своїх працях такі науковці, як Л.Д. Буряк, Ф.Ф. Бутинець, О.Є. Кузьмін, А.М. Поддєрьогін, Г.В. Савицька, І.О. Школьник. Ними зроблено значний внесок у визначення сутності прибутку, його формування, використання, обліку й аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сучасна економічна реальність потребує більш детального розгляду методики формування та розподілу прибутку в підприємствах малого бізнесу, до яких належать фермерські господарства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження методики формування, розподілу й використання прибутку на прикладі фермерського господарства; доведення важливості аналізу фінансових результатів підприємства для виявлення слабких та сильних сторін його діяльності. Отже, завданням дослідження є систематизація теоретичних та методичних прийомів аналізу формування, розподілу та використання прибутку фермерського господарства, який в економічній літературі приділяється недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень ефективності господарської діяльності

будь-якого підприємства визначають фінансові результати, отримані внаслідок цієї діяльності. Основним узагальнюючим показником, який характеризує фінансовий результат підприємницької діяльності, є прибуток. Так, Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (МСБО 1) прибуток визначають як «загальний дохід за вирахуванням витрат за винятком компонентів іншого сукупного прибутку» [1], а НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» наголошує на тому, що прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати; збитки – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати [2].

Узагальнюючи результати досліджень багатьох українських та зарубіжних авторів, можемо дійти висновку, що головними завданнями аналізу фінансових результатів діяльності підприємства є:

- вивчення обсягів, складу й динаміки прибутку підприємства;
- перевірка обґрунтованості та напруженості плану отримання прибутку;
- загальне оцінювання виконання плану, прогнози, динаміка фінансових результатів та їх екстраполяція;
- визначення відхилення фактичного прибутку від передбаченого планом (розрахунком, прогнозом);
- виявлення чинників впливу на формування прибутку, оцінювання їх динаміки та розрахунку відхилення прибутку від планового показника під впливом окремих чинників впливу, виявлення резервів збільшення прибутку;
- вивчення напрямів та тенденцій розподілу прибутку;
- розроблення заходів, спрямованих на реалізацію виявлених резервів.

Для ефективного управління прибутком підприємства доцільно виокремлювати такі види його аналізу:

- горизонтальний (порівняння показників прибутку в динаміці);
- вертикальний (структурний) (визначення структурних складових формування прибутку, рівня прибутку за сферами діяльності, видами продукції, а також структурний аналіз розподілу прибутку);
- порівняльний;
- аналіз коефіцієнтів рентабельності, ефективності розподілу прибутку, інших фінансових коефіцієнтів;

– інтегральний [3].

Як джерело інформації для аналізу прибутку підприємства можуть бути використані Баланс підприємства, Звіт про фінансові результати, Декларація про прибуток; дані аналітичного обліку про доходи від реалізації та собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), Зведена таблиця основних показників діяльності сільськогосподарського підприємства (форма № 22 статистичної звітності), дані бухгалтерського обліку про послідовність формування фінансових результатів.

Розглянемо методику аналіз прибутку на прикладі фермерського господарства «Обрій».

Горизонтальний аналіз фінансових результатів базується на вивченні динаміки рівня та зміни окремих його показників у часі. Горизонтальний аналіз здійснюється шляхом порівняння показників формування, розподілу та використання фінансових результатів звітного періоду з показниками попереднього періоду або показниками аналогічного періоду минулих років (табл. 1).

З даних, наведених у табл. 1, можна зробити загальний висновок, що господарство в останні три роки нарощувало обсяги доходів від реалізації продукції, при цьому темпи приросту доходів зростали. Якщо у 2016 році приріст доходу складав 210,3 тис. грн., або 16,2%, то у 2017 році – 304,1 тис. грн., або 20,1%. Однак ще швидшими темпами зростала собівартість реалізованої продукції (на 21,9% та 21,7% відповідно). Отже, темпи підвищення собівартості реалізованої продукції випереджали темпи зрос-

тання чистого доходу, що зумовило зниження темпів приросту валового прибутку порівняно з темпами зростання чистого доходу (лише 6,4% та 17,1% відповідно).

Необхідно звернути увагу на те, що у господарстві зовсім відсутні інші операційні доходи, хоча воно має для цього всі необхідні умови. Серед таких доходів могли бути надходження від здавання в оренду невикористовуваних господарських будівель та споруд, реалізації зайвого майна та інших оборотних активів, відшкодування раніше списаних активів тощо.

Водночас досить суттєвий вплив на фінансові результати від операційної діяльності мали не виробничі витрати (витрати на управління, реалізацію продукції та іншу операційну діяльність). Ці витрати загалом зросли у 2016 році порівняно з попереднім роком на 52,4 тис. грн., або на 10,8%, а у 2017 році – на 219,8 тис. грн., або на 41%. Це зумовило те, що за значних сум валового прибутку господарство загалом в останні три роки було збитковим.

Вертикальний аналіз фінансових результатів полягає у здійсненні аналізу питомої ваги (тобто співвідношення) окремих структурних складових агрегованого показника (табл. 2).

Як видно з даних табл. 2, валовий прибуток складає від 33% до 37% у сумі чистого доходу від реалізації продукції. Цей показник можна використовувати під час планування та оперативного контролювання рівня прибутковості окремих видів продукції. Крім того, зафіксовано занадто високий рівень відносно чистого доходу

Таблиця 1

Динаміка фінансових результатів фермерського господарства «Обрій»

Показники Звіту про фінансові результати	Звітний період (рік)			Відхилення (+, -) показників			
	2015	2016	2017	2016 рік від 2015 року		2017 рік від 2016 року	
				тис. грн.	%	тис. грн.	%
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1 298,8	1 509,1	1 813,2	210,3	16,2	304,1	20,1
Виробнича собівартість реалізованої продукції	819,8	999,3	1 216,2	179,5	21,9	216,9	21,7
Валовий прибуток (+), збиток (-)	479,0	509,8	597,0	30,8	6,4	87,2	17,1
Інші операційні доходи	–	–	–	–	–	–	–
Адміністративні витрати	153,9	253,3	262,5	99,4	64,6	9,2	3,6
Витрати на збут	86,2	115,9	363,8	29,7	34,5	247,9	213,9
Інші операційні витрати	244,1	167,4	130,1	-76,7	-31,4	-37,3	-22,3
Разом операційних витрат	484,2	536,6	756,4	52,4	10,8	219,8	41,0
Прибуток (+), збиток (-) від операційної діяльності	-5,2	-26,8	-159,4	-21,6	-415,4	-132,6	-494,8
Інші доходи	15,4	–	–	-15,4	-100	–	–
Інші витрати	–	–	0,1	–	–	0,1	–
Прибуток (+), збиток (-) до оподаткування	10,2	-26,8	-159,5	-37,0	-362,7	-132,7	-494,8
Витрати з податку на прибуток	13,6	13,5	15,5	-0,1	-0,7	2,0	14,8
Чистий прибуток (+), збиток (-)	-3,4	-40,3	-175,0	-36,9	-1 085,3	-134,7	-334,2

Таблиця 2

Вертикальний аналіз фінансових результатів фермерського господарства

Показники Звіту про фінансові результати	Рівень та структура складових фінансових результатів						Відхилення (+, -) питомої ваги, %	
	2015 рік		2016 рік		2017 рік		2016 рік від 2015 року	2017 рік від 2016 року
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%		
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	1 298,8	100	1 509,1	100	1 813,2	100	-	-
Виробнича собівартість реалізованої продукції	819,8	63,1	999,3	66,2	1 216,2	67,1	3,1	0,9
Валовий прибуток (+), збиток (-)	479,0	36,9	509,8	33,8	597,0	32,9	-3,1	-0,9
Інші операційні доходи	-	-	-	-	-	-	-	-
Адміністративні витрати	153,9	11,8	253,3	16,8	262,5	14,5	5,0	-2,3
Витрати на збут	86,2	6,6	115,9	7,7	363,8	20,1	1,1	12,4
Інші операційні витрати	244,1	18,8	167,4	11,1	130,1	7,2	-7,7	-3,9
Разом операційних витрат	484,2	37,3	536,6	35,6	756,4	41,7	-1,7	6,1
Прибуток (+), збиток (-) від операційної діяльності	-5,2	-0,4	-26,8	-1,8	-159,4	-8,8	-1,4	-7,0
Інші доходи	15,4	1,2	-	-	-	-	-1,2	-
Інші витрати	-	-	-	-	0,1	-	-	-
Прибуток (+), збиток (-) до оподаткування	10,2	0,8	-26,8	-1,8	-159,5	-8,8	-2,6	-7,0
Витрати з податку на прибуток	13,6	1,0	13,5	0,9	15,5	0,9	-0,1	-
Чистий прибуток (+), збиток (-)	-3,4	-0,3	-40,3	-2,7	-175,0	-9,7	-2,4	-7,0

різних операційних витрат (адміністративних, збутових тощо). Саме на скорочення цих видів витрат необхідно звертати особливу увагу під час визначення шляхів ліквідації збитковості фермерського господарства.

Важливим показником ефективності діяльності фермерського господарства є рівень його рентабельності. Залежно від мети та завдань аналізу рівень рентабельності можна визначати як відношення валового (операційного або чистого) прибутку до різних базових показників, зокрема чистого доходу від реалізації, собівартості реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), вартості необоротних активів, первісної або залишкової вартості основних засобів, суми власного капіталу, загальної суми активів (підсумку балансу). Кожен з отриманих показників рентабельності буде характеризувати ефективність використання окремих ресурсів підприємства.

Розглянемо динаміку показників рентабельності фермерського господарства «Обрій» за останні два роки (табл. 3).

Загалом дані табл. 3 показують, що діяльність фермерського господарства «Обрій» не є рентабельною, майже всі показники за останній рік погіршилися, не спостерігається позитивної тенденції. Виняток складають лише показники окупності всіх активів, основних засобів (за

залишковою вартістю) та внесеного капіталу. Однак тут вплинуло не так збільшення отриманого валового прибутку, як зменшення суми названих активів та капіталу. Показники ж рентабельності за операційним та чистим прибутком взагалі негативні та досить суттєво погіршилися.

Для оцінювання ефективності діяльності фермерського господарства, виявлення резервів та шляхів покращення його фінансових результатів велике значення має застосування елементів маржинального аналізу, зокрема визначення точки беззбитковості, запасу міцності, коефіцієнтів запасу міцності. Виконаємо відповідні розрахунки за матеріалами взятого для дослідження господарства.

Відповідно до облікової політики фермерського господарства «Обрій» до змінних витрат віднесемо виробничу собівартість реалізованої продукції та витрати на реалізацію, а до постійних – адміністративні та інші операційні витрати. На підставі цього визначимо суму маржинального доходу, точку беззбитковості, запас міцності та інші аналітичні дані відповідно до загальноприйнятої методики [4]. Всі розрахунки виконаємо за два останні роки в грошовому вимірнику (табл. 4).

З показників табл. 4 видно, що для досягнення беззбиткового рівня діяльності фер-

Таблиця 3

Динаміка показників рентабельності фермерського господарства, %

Показники рентабельності	2016 рік	2017 рік	Відхилення (+, -)
<i>Рентабельність за валовим прибутком</i>			
Продаж (до чистого доходу)	33,8	32,9	-0,9
Реалізована продукція (до виробничої собівартості)	51,0	49,1	-1,9
Операційні витрати (з урахуванням собівартості реалізованої продукції)	33,2	30,3	-2,9
Усі активи (підсумок активу балансу)	92,0	125,5	33,5
Основні засоби (за залишковою вартістю)	147,3	182,1	34,8
Власний капітал	122,7	205,9	83,2
Внесений капітал	44,3	51,9	7,6
<i>Рентабельність за операційним прибутком</i>			
Операційні витрати (з урахуванням собівартості реалізованої продукції)	-1,7	-8,1	-6,4
Усі активів (підсумок активу балансу)	-4,8	-33,5	-28,7
Основні засоби (за залишковою вартістю)	-7,7	-48,6	-40,9
Власний капітал	-6,5	-55,0	-48,5
Внесений капітал	-2,3	-13,9	-11,6
<i>Рентабельність за чистим прибутком</i>			
Усі активи (підсумок активу балансу)	-7,3	-36,8	-29,5
Власний капітал	-9,7	-60,3	-50,6
Внесений капітал	-3,5	-15,2	-11,7

Таблиця 4

Вплив структури витрат на темпи зростання прибутку

Показники	2016 рік		2017 рік	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%
<i>Показники звітності</i>				
Чистий дохід від реалізації продукції	1 509,1	100	1 813,2	100
Змінні витрати (на виробництво й збут)	1 115,2	73,9	1 580,0	87,1
Маржинальний дохід (прибуток)	393,9	26,1	233,2	12,9
Постійні витрати (адміністративні та інші операційні)	420,7	27,9	392,6	21,7
Операційний прибуток (+), збиток (-)	-26,8	-1,8	-159,4	-8,8
<i>Розрахункові дані</i>				
Збільшення обсягу реалізації на 1%	15,1		18,1	
Коефіцієнт маржинального доходу	0,261		0,129	
Збільшення суми прибутку	3,9		2,3	
Точка беззбитковості	1 611,8	106,8	3 052,6	168,4
Запас міцності	-102,7	-6,8	-1 329,4	-68,4

мерському господарству «Обрій» у 2016 році достатньо було збільшити обсяг продаж на 102,7 тис. грн., або на 6,8%, тоді як у 2017 році для цього вже необхідно було збільшити обсяг продаж на 1 329,4 тис. грн., або в 1,68 рази. Зумовлено це як зростанням рівня виробничої собівартості реалізованої продукції, так і зміною структури витрат (значним підвищенням суми та питомої ваги витрат на реалізацію продукції).

Розрахунки показують, що за досліджуваній період питома вага змінних витрат зросла з 73,9 у 2016 році до 87,1% у 2017 році, а питома вага постійних витрат зменшилася з 27,9% до 21,7%. Цим пояснюється те, що у 2017 році при-

ріст обсягу продаж на 1% сприяв збільшенню прибутку на 2,3 тис. грн., тоді як у 2016 році подібний приріст рівня продажів давав додатково 3,9 тис. грн. прибутку. Отже, важливим шляхом підвищення прибутковості для фермерського господарства «Обрій» може стати в майбутньому суттєве скорочення змінних витрат (особливо на реалізацію продукції) за систематичного зростання обсягу продаж.

Аналіз резервів зростання прибутку підприємства є завершальним етапом аналізу фінансових результатів діяльності підприємства [5]. В процесі виявлення резервів виділяють три етапи:

1) аналітичний, на якому виявляють та кількісно оцінюють можливі резерви збільшення прибутку;

2) організаційний, на якому розробляється комплекс інженерно-технічних, організаційних, економічних та соціальних заходів, які повинні забезпечити використання виявлених резервів;

3) функціональний, на якому відбувається практичне вжиття заходів зростання прибутку, а також контролюється їх виконання.

Пошук резервів зростання прибутку є важливим завданням аналітичної служби підприємства. Резерви зростання прибутку – це кількісні можливості збільшення прибутку завдяки збільшенню обсягу реалізації продукції, зменшенню витрат на виробництво та реалізацію продукції, постійному зниженню позареалізаційних витрат, удосконаленню структури реалізованої продукції, вибору оптимальних термінів та найбільш вигідних каналів її реалізації тощо. Для фермерського господарства «Обрій» найбільш прийнятними є зменшення витрат на виробництво та реалізацію продукції, а також пошук шляхів збільшення інших операційних доходів за зменшення інших операційних витрат.

Висновки. Виконаний аналіз фінансових результатів діяльності фермерського господарства «Обрій» дає підстави зробити висновки,

що підприємство протягом останніх років є збитковим. Основною причиною його збитковості є не лише висока виробнича собівартість реалізованої продукції, але й досить висока питома вага невиробничих витрат, а саме адміністративних, збутових та інших операційних. Саме ці витрати значно погіршують його загальні фінансові результати.

Фермерське господарство «Обрій» має декілька напрямів діяльності. Воно є постачальником продуктів харчування до дитячих садочків та шкіл, а також займається роздрібною торгівлею. Якщо ці напрями діяльності розглядати окремо, то стане зрозуміло, що саме роздрібна торгівля приносить значні збитки підприємству. Саме з цією метою пропонуємо в аналітичному обліку фінансових результатів виділити окремо різні види діяльності, що дасть можливість поглибити аналіз та обґрунтувати конкретні шляхи підвищення рентабельності й покращення фінансового становища господарства. Крім того, адміністрації фермерського господарства доцільно налагодити поточний контроль та оперативний аналіз результатів діяльності, що дасть можливість регулярно визначати фінансові результати та своєчасно приймати поточні управлінські рішення задля запобігання збитковості підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-133>.
3. Костюк О.М. Економічний аналіз фінансових результатів підприємства : підручник. URL: <http://library.if.ua/books/89.html>.
4. Атамас П.Й. Управлінський облік : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 440 с.
5. Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2005. 592 с.